

razlagi Althusserjeve teze o ideologiji *vselej interpelira individue v subjekte*. Ogovarja jih tako, da se ji odzovejo, in odzovejo se kot subjekti. Vezjak na ta način pritrди uvodnemu vprašanju in ugotovi, da *se za konceptom sproščenosti razkriva poseben tip ideologije*. *Sproščenost*, ugotavlja avtor, funkcionira kot *nek poziv nazaj k človeku*. »V tem grmu se skriva ideološka moč tega koncepta: realnost je popačena, fetišizirana, mistificirana, mitologizirana, zato jo je treba spraviti nazaj v njene prave tečaje, po vladarjevih željah in tistih njegovih prišepetovalcev, kakopak.«

Čeprav delu lahko očitamo metodološko šibkost, za bralca bi bil morda prijaznejši tudi kronološki pristop navajanja citatov, manjka pa tudi seznam citiranih časopisnih člankov in citiranih televizijskih oddaj, je knjiga *Sproščena ideologija Slovencev* edinstvena analiza pojma *sproščenosti*, ki je za naslovnike slovenskih množičnih medijev zaradi inflacije njegove uporabe postal pravzaprav samoumeven. Avtor na berljiv način predstavi cel spekter njegovih pomenov, problematizira njihovo uporabo in nakaže možne posledice. Zanimivo bi bilo spremljati tudi nadaljnji razvoj uporabe *koncepta sproščenosti*, torej od jeseni 2006 naprej, do koder sega analiza obravnavanega dela, tako da bi knjiga lahko dobila tudi svoj drugi del.

Irena Selišnik

**Alenka Šelih, Milica Antić Gaber, Alenka Puhar, Tanja Renner, Rapa Šuklje in Marta Veginella: Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Založba Tuma: Ljubljana, 2007
598 strani (ISBN 978-9616-6820-15), 49 evrov**

Knjiga *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* je dolgo pričakovana uresničitev ambicije po predstavitvi *her-story* (njene zgodbe), torej biografij Slovenk, ki so soustvarjale znanstveno, umetniško, podjetniško in politično slovensko družbo 19. in 20. stoletja. Stara želja, ki je nastala s feminističnim gibanjem, z ženskimi društvi in z izrednimi posameznicami, ki so terjale, da se tako v vsakdanjemu življenju kot v normativnem smislu prepozna prispevek žensk pri soustvarjanju družbe. Toda če so bili prvi poskusi Minke Govekar iz leta 1926 izrazito aktivistični, pisani za ožji krog ljudi in so predstavljali le »načrt za bodočo temeljito monografijo o trpljenju, stremljenju in delu slovenske ženske«, je monografija *Pozabljena polovica*, izdana skoraj 80 let kasneje, velik, sicer pozen, a vendar kvalitativen in kvantitativen preskok naprej.

Kljub temu pa obe, časovno tako oddaljeni monografiji povezuje visoka motiviranost njenih snovalk. Knjiga *Pozabljena polovica* se začne z uvodno študijo Alenke Šelih. Nato sledi prispevek Marte Veginella, ki razmišlja o uporabi biografske metode in se pri tem naveže na feministično tradicijo. Knjiga *Pozabljena polovica* nam v nadaljevanju predstavi kar 129 portretov žensk, ki so že pokojne in niso bile rojene po letu 1920. Oba kriterija sta tako dodobra omejila raziskovalno področje, urednice pa so dodale še tretjega: predstavljene ženske naj bi pomembno prispevale k razvoju Slovenije ali k življenju v Sloveniji, vanj pa bi bile uvrščene tudi tiste, ki so s svojim delom pomenile preboj žensk na določenem področju. Tako so se v knjigi denimo znašle Zdenka Brejč - Perne, druga ženska, vpisana v imenik Odvetniške zbornice, ali Kristina Gorišek Novaković, prva pilotka. Avtorice so namreč posebej želele predstaviti predstavnice tistih poklicev, ki so bile dotlej zamolčane ali prezrte. Poleg teh kriterijev pa je uredniški odbor želel omogočiti tudi regionalno zastopanost žensk v knjigi. Tako bomo v njej našli tudi ženske, ki so postale prave lokalne legende, kot Mici Logar, ki je skupaj s svojimi sestrami vodila znameniti hotel v Logarski dolini. V knjigi tako ne beremo le o Angeli Vode ali Zofki Kveder, ki sta recimo

že bili dodobra predstavljeni v številnih publikacijah in študijah, ampak tudi o ženskah, katerih imena in delo so izginili iz kolektivnega spomina, kljub temu da so nekoč spreminjale družbo. Brez Cilke Krek, predstavnice katoliškega tabora, ki je skupaj s Franjo Tavčar vodila množično majniško gibanje in zbirala podpise za majniško deklaracijo, bi bila politizacija žensk in s tem mobilizacija množic v letu 1918 precej manj uspešna.

Življenjske zgodbe predstavljenih ne temeljijo le na dobro poznanih sekundarnih virih, temveč so se urednice lotile tudi hvalevrednega zbiranja in odkrivanja novih virov. Tako so pred pozabo rešile tudi mnoge še žive spomine njihovih sodobnikov, ki bi brez tega posega zagotovo ostali nezabeleženi, knjigi pa bi umanjala živopisnost. Portreti žensk, ki so v knjigi razporejene po datumu rojstva, so namreč predstavljeni z veliko občutka za narativnost. Slog poljudnoznanstvenega pisanja je v monografiji res odlično uporabljen. Gre za znanstveni pristop k zbiranju podatkov, ki pa podaja življenjsko zgodbo na bralcu privlačen način. V naši domišljiji se rojevajo podobe žensk, ki so kljub temu, da so okoliščine delale proti njim, uresničevale svoje življenjsko poslanstvo in ambicije.

Pri pisanju portretov v knjigi *Pozabljena polovica* je sodelovalo kar 60 avtorjev in avtoric. Projekt tako ni imel namen le predstaviti prezrto, njegova skrita agenda je verjetno bila tudi oza-vestiti pišoče in vse druge, ki so pri projektu sodelovali. Nad tako množico avtorjev in avtoric je bdelo strokovno uredništvo, ki je kritično ugotavljalo neuravnoteženost besedil in prepoznava različne stile pisanja. To je tudi edina pomanjkljivost knjige, saj so ti kljub posegom v knjigi še vedno prepoznavni. Primerjajmo samo portreta Dane Kobler in Alojzije Štebi: prvi poln sentimentalnosti, v drugem pa prvoosebne pisca prvega portreta nadomesti suhoparna objektivnost.

Vendar pa v knjigi niso zapisane le zgodbe o ženskah, pač pa posredno tudi zgodba slovenske družbe, kakor ugotavlja Alenka Šelih. V portretih je mogoče prepoznati tokove časa, pa tudi mehanizme kolektivnega spomina. Ženske, predstavljene na prvih straneh knjige, družijo to, da so se vse na takšen ali drugačen način vključile v slovensko narodnostno gibanje. Neumorne narodne delavke in buditeljice so utrle pot vse bolj pisanim poklicnim skupinam žensk, ki pa v javnosti niso več delovale le prek narodnostne niše. Brez delovanja v javnem je možnost, da bi bili dosežki zabeleženi in prepoznani, toliko manjša, trud, da se izkoplje pozabljeno, pa toliko večji. Če se ob tem zavedamo, da je v diskurzu obravnavanega obdobja še vedno prevladovala ločitev na zasebno in javno, potem predstavljene ženske ne reprezentirajo večine žensk. Njihove zgodbe bodo namreč zaradi selektivne narave mehanizmov spomina ostale zamolčane. Vendar pa to tudi ni bil namen tega zbornika.

Poleg portretov je v knjigi objavljena tudi uvodna študija Alenke Šelih, ki predstavlja nastanek in izvedbo projekta, pojasni metodološka izhodišča dela, merila za izbor žensk, strukturo pisanih portretov in zbiranje gradiva ter samo uresničevanje zastavljenega cilja. Urednice ne zanikajo, da so se projekta lotile iz želje parirati klasičnim leksikonskim pregledom, ki iz svojih pregledov izpuščajo ženske. Delo naj bi torej predstavljajo tudi podlago, na osnovi katere naj bi se pisala bolj spolno uravnotežena zgodovinska dela, in izhodišče za izdelavo novih študij s področja zgodovine spola. Samo upamo lahko, da bo slovensko zgodovinopisje, ki je po ocenah Marte Verginelle »trdno zasidrano na okopih tradicionalne mizoginije«,¹ po izidu tega dela spremenilo svojo držo. Za to bi bilo potrebno mnogo več: sistematično delo, ki bi s svojimi ugotovitvami prevetrilo in prisililo uradno slovensko zgodovinopisje k spremembi pristopov, ki bi pokazalo, da brez upoštevanja tovrstnih virov ni zapisana slovenska zgodovina, ampak »slovenska zgodovina«, ki je neobčutljiva za koncept spola. Kategorija spola se namreč mora razumeti zlasti v kontekstu politike in moči. Zgodovina spola namreč ni le zgodovina o ženskah.

Delo *Pozabljena polovica* bo vsekakor prispevalo k vedenju o ženskah, hkrati pa sprožilo mnoga vprašanja, tudi v okviru stroke. V kontekstu zgodovinopisja prihaja delo relativno pozno. Relevantni teksti, ki so odkrivali življenja izrednih žensk, so izhajali v tujini že v sedemdesetih letih. Danes objavljena dela² se ukvarjajo z vprašanjem »lifewriting« in »feminist biography« v epistemološkem in metodološkem smislu. Odgovarjajo na vprašanja, ki so nastala ob podobnih

projektih v tujini: katera vrste cenzure deluje v procesu ustvarjanja biografskega dela, kakšno je razmerje med feminizmom in ženskimi biografijami, ali te kot žanr preveč poudarjajo in slavijo zgodnje žensko zgodovinopisje. Kljub temu pa je potrebno poudariti, da je v zadnjih letih močno opazen tudi trend vračanja biografije v zgodovinopisje in povratek k narativnosti. Skozi izčrpane biografske študije so predstavljene kulturno-socialne razmere in dimenzije ženskega gibanja. Zgodbe žensk niso le zgodbe o ženskah, pač tudi pa zgodbe o družbi. Tako kot nam tudi pozni izid tega dela veliko pove o slovenski družbi.

Opombe

1. Marta Verginella, Zgodovina žensk ali ženska zgodovina? V: *Ženske skozi zgodovino*. Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev. Ur. A. Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 2004, str. 11.
2. Na to temo izhaja strokovna revija *a/b Autobiography Studies*, ena izmed posebnih števil (1993, jesen) je bila posvečena feministični biografiji. Pomembnejši knjigi na to temo sta še *Challenge of Feminist Biography: Writing the Lives of Modern American Women*, ur. Joyce Antler, Ingrid W. Scobie, Elisabeth I. Perry, University of Illinois Press, 1992; in knjiga Linde Wagner-Martin, *Telling Women's Lives*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1994. V pripravi je posebna številka *Journal of Women's History* z naslovom *Critical Feminist Biography as Translocal History*.

Tina Kogovšek

Sonja Klemenčič, Valentina Hlebec: Fokusne skupine kot metoda presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2007 68 strani (ISBN 978-961-6130-52-3)

Priročnik Sonje Klemenčič, raziskovalke z Andragoškega centra Slovenije, in Valentine Hlebec, raziskovalke in predavateljice s Fakultete za družbene vede v Ljubljani, se ukvarja z eno najpogosteje uporabljenih, pa tudi zelo razširjenih kvalitativnih metod zbiranja podatkov tudi na področjih, ki so metodološko sicer zelo kvantitativno usmerjena (npr. tržno raziskovanje) – s fokusnimi skupinami (ali skupinskimi intervjuji, kot jih sicer malo poenostavljeno včasih tudi imenujejo). Namen izdaje priročnika je sicer zelo pragmatičen, vendar pa v obliki ter vsebini svoje zasnove in izpeljave dosegla bistveno širšo uporabnost. Nastal je v kontekstu modela samoevalvacije izobraževalnih organizacij *Ponudimo odraslim kakovostno izobraževanje*, ki ga je od podpori Ministrstva RS za šolstvo in šport in Evropskega socialnega sklada zasnoval Andragoški center Slovenije. V okviru tega projekta so želeli razširiti nabor uporabljane metodologije s kvantitativnih na kvalitativne metode. Čeprav so fokusne skupine tukaj predstavljene predvsem kot evalvacijska metoda, to ne predstavlja nobene posebne ovire, da uporabnik ne bi mogel metode brez težav aplicirati tudi za druge vrste uporabe (npr. v znanstvenoraziskovalnih projektih).

V uvodu avtorici na splošno predstavita metodo, kakšni so njeni cilji in nameni, ter osnovne faze priprave in izvedbe fokusnih skupin. Pri tem opišeta tudi, v katerih elementih je metoda fokusnih skupin podobna in v katerih je različna od ankete, ki je sicer najpogosteje uporabljena in verjetno tudi v laični javnosti najbolj znana metoda zbiranja podatkov v družboslovju. V nadaljevanju predstavita zelo raznolike možnosti za uporabo te metode v kontekstu evalvacije in razvijanja kakovosti izobraževanja, kot so na primer odločanje o predmetu samoevalvacije, ocenjevanje stanja, načrtovanje dejavnosti za izboljšanje stanja, vrednotenje dosežkov itd.